

LOVAŠ, Karol – LORENC, Alojz: *Je štátny prevrat, na víkend domov neprídem...* Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, Bratislava 2018, 176 stran

LORENC, Alojz – LOVAŠ, Karol: *Generál, ktorý bol u toho. Rozhovor s posledným šéfom komunistickéj Štátni bezpečnosti.* Euromedia Group, Praha 2019, 208 stran

K 30. výročiu sametovej revolúcie v Československu bolo vydáno mnoho štúdií, syntéz a svedectví. Majú rôznou úroveň a vypovedací hodnotu. Je dobré, keď je možnosť seznámiť sa s názorami dôležitých aktérov historických udalostí, ať už se jedná o kladné, či záporné hodnotené osobnosti. Môže íť i o pamäti, dobová svedectví alebo jakési zvláštni bilanční rozhovory. Z tohoto hľadiska zapadá do vymezenej škály také Alojz Lorenc. Kladu si však otázku, čo lze očakávať od muža, ktorý z titulu své funkce v čele Štátni bezpečnosti (StB) řídil a koordinoval různé aktivity proti opozici v druhé polovině 80. let a autoritativně a věrně tak chránil komunistický režim. Dočká se snad čtenář sebekritiky či alespoň pokusu o ni, nebo bude výsledkem jen jakási zvláštní vlastní obhajoba, nekritické tlachání a sporná sdělení?

Knižní rozhovor vyšel nejdříve na Slovensku pod názvem *Je štátny prevrat, na víkend domov neprídem...* České vydání se od původního liší. Kniha se totiž dělí na tři části. První tvoří prostý překlad uvedené slovenské knihy, ve druhé části pokračuje debata autora¹ s Lorencem a třetí část zahrnuje doslov či snad pokus o názorové vyvážení a rozhovor se slovenským sociologem Fedorem Gálem². V českém vydání je navíc zařazena i předmluva historika Michala Macháčka, která stručně představuje hlavního aktéra knihy.

V kontextu už několik let probíhající debaty o podobě a povaze komunistického režimu tvoří jednu z diskutovaných oblastí otázka role a významu Štátni bezpečnosti ve strukturách totalitního státu. Jsme přitom svědky bagatelizace a relativizace atributů komunistického režimu, ať již úmyslně, či na základě pouhé neznalosti a neschopnosti sehnat si relevantní informace. Revizionistickým postojům napomáhají také hojně publikovaná vyjádření bývalých významných vysokých představitelů represivních složek, kteří se v nich prezentují jako ti, kdo sami nic nedělali, o ničem zásadním nerozhodovali, za nic nenesli odpovědnost a pouze plnili příkazy nadřízených. Někteří z nich současně vystupují v pozici nepochopených reformistů. A právě sem spadají i aktivity okolo bývalého prvního náměstka ministra vnitra ČSSR generálporučíka Ing. Alojze Lorence, CSc.³ Ve slovenském časopise *Týždeň* s ním byl k 25. výročí pádu komunismu

1 Karol Lovaš (nar. 1976), slovenský novinář a spisovatel, římskokatolický kněz, řeholní kanovník premonstrátského kláštera v Želívi. Před vstupem do kláštera byl politickým reportérem a moderátorem Rádia Twist.

2 Fedor Gál (nar. 1945), slovenský politik a sociolog, jedna z vůdčích osobností sametové revoluce na Slovensku. V letech 1989–1991 byl vrcholným politikem hnutí Veřejnost proti násilí (VPN). Více o něm viz <https://www.fedorgal.cz/> (citováno k 13. 1. 2020).

3 K Alojzi Lorencovi viz například ZÁČEK, Pavel: Kariéra Alojze Lorence. Vzestup a pád chladného technokrata. In: *Historické studie. K sedmdesátinám Milana Otáhalo.* ÚSD AV ČR, Praha 1998, s. 260–279; Alojz Lorenc. In: KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–*

v Československu publikován rozhovor. V jeho závěru Lorenc mj. uvedl: *Bol som presvedčený, že som konal v záujme spoločnosti. Určite som nikomu úmyselne neublížil.*⁴

Alojz Lorenc se narodil 21. června 1939 v Trenčíně do smíšené česko-slovenské rodiny. Jeho otec Alois (1909–1983) pocházel z Majetína na Přerovsku, byl vyučený krejčí, později drobný živnostník a zaměstnanec národního podniku Arma (Odeva) Trenčín. Matka Irena, rozená Kvapilová (1913–2007), pocházela z Horňan na východním Slovensku, starala se o domácnost. Alojz měl mladšího bratra Miroslava (nar. 1946), který se v jeho personáliích objevuje jako vědecký pracovník, a který byl pro svou pasivitu později vyloučen z Komunistické strany Československa (KSČ). Nicméně o Alojzovi se minimálně v tomto směru rozhodně nedalo říci, že by byl pasivní. Absolvoval národní a střední školu v Trenčíně. Maturoval na škole důstojnického dorostu v Popradě. Až do roku 1970 byl jeho život spojen s armádním prostředím. Od roku 1957 procházel různými typy armádního výcviku (dělostřelecké učiliště, učiliště protivzdušné obrany). U dělostřelectva pak také krátce sloužil. Zvykl si na výraznou politickou angažovanost. Od ledna 1954 působil v Československém svazu mládeže. Od června 1961 byl kandidátem členství v KSČ; od 14. března 1962 pak jejím členem a zůstal jím až do roku 1990. Byl také členem Svazu československo-sovětského přátelství (SČSP). Zvyšoval si svou kvalifikaci dalším studiem technických oborů. V červenci 1970 získal titul inženýra, v únoru 1977 kandidáta technických věd. V roce 1968 si vůči společenskému dění zachoval odstup – údajně úplně správně zpočátku nechápal důvody vojenského zásahu států Varšavské smlouvy v ČSSR. Poté si ale vysvětlil situaci a přijal klasická normalizační hodnocení, když např. hovořil o kontrarevoluci v ČSSR. Tvrdil také, že se obával ztráty vlivu KSČ na chod společnosti a se znepokojením sledoval oslabování vazeb se SSSR. Prostředí armády mu nenabízelo dostatečný potenciál pro jeho ambice. Na konci srpna 1970 byl z armády propuštěn a již 1. září nastoupil do služebního poměru na zvláštní odbor Federálního ministerstva vnitra (FMV) ČSSR. Byl umístěn na pozici kryptologa 1. stupně 1. oddělení. Zabýval se teoriemi šifer a automatů. Vždy byl kladně profesně i stranicky hodnocen. Také to jistě mimo politickou angažovanost vedlo k jeho dalšímu profesnímu vzestupu. Během školení a dalších let v bezpečnostním aparátu navázal a rozvíjel kontakty se sovětskými zpravodajci. Dne 1. května 1975 byl jmenován náčelníkem II. odboru zvláštní správy FMV. Také hodnostně stoupal – od února 1977 byl plukovníkem, od března 1983 generálmajorem a od dubna 1989 generálporučíkem. Od ledna 1981 dočasně a od května 1981 plnohodnotně zastával funkci náčelníka Správy SNB hlavního města Bratislavy a Západoslovenského kraje. Dne 1. listopadu 1985 byl jmenován do funkce 1. náměstka ministra vnitra ČSSR. To mj. znamenalo, že v době nepřítomnosti

1989. *Ministři a jejich náměstci*. ÚSTR, Praha 2009, s. 116–119; MACHÁČEK, Michal: Ve službách silových rezortů. Nástin profesního životopisu Alojze Lorence. In: LORENC, Alojz – LOVAŠ, Karol: *Generál, který byl u toho. Rozhovor s posledním šéfem komunistické Státní bezpečnosti*. Euromedia Group, Praha 2019, s. 3–11. Dále viz rozhovory, které s Lorencem vedl Pavol Janík – JANÍK, Pavol: *Generál Lorenc. Dešifrovaný svět*. Forza, Banská Bystrica 2000. Viz též LORENC, Alojz: *Ministerstvo strachu? Neskartované vzpomínky generála Lorence*. Tatrapress, Bratislava 1992.

4 Rozhovor vyšel pod titulkem Ak som ublížil, mrzí ma to (otázky kladl redaktor Fero Múčka). *Týždeň*, 2014, roč. 11, č. 45 (3. 11. 2014), s. 6–10.

federálního ministra vnitra ho zastupoval v plném rozsahu jeho kompetencí, včetně účasti na zasedání vlády. V době, kdy nastupoval do funkce prvního náměstka, podléhaly mu tyto útvary: Správa kontrarozvědky pro boj proti vnitřnímu nepříteli, Správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky, Správa vývoje automatizace, Technická správa, Zvláštní správa, Správa spojení, Vysoká škola SNB, vlastní sekretariát a odbor projekce ucelených informačních systémů. V souvislosti s reorganizací ministerstva a kontrarozvědných útvarů v roce 1988 došlo k posílení jeho pozice. Počet náměstků ministra klesl z pěti na tři, současně mu byly dále podřízeny veškeré centrální útvary kontrarozvědky. Generálmajor Lorenc byl také z titulu své funkce náčelníkem operačního štábu FMV, který byl zřizován vždy při vyhlášení mimořádných bezpečnostních akcí a opatření (MBA a MBO), např. během brutálních zákroků proti opozici v letech 1988–1989. V průběhu roku 1989 se podílel na tvorbě nové koncepce Státní bezpečnosti, která ale neznamenal rezignaci na hájení vedoucí role KSČ ve společnosti. Po 17. listopadu 1989 se stal rozhodujícím mocenským představitelem StB a ministerstva vnitra. Poté, co ministr vnitra František Kincl⁵ 29. listopadu 1989 zkolaboval, v podstatě řídil FMV. V této pozici vydal pokyn ke skartaci operativních svazků a spisů Státní bezpečnosti.⁶ Dne 21. prosince 1989 byl vládou odvolán z funkce a zařazen do zálohy pro přechodně nezařazené příslušníky. Neúspěšně se pokusil vrátit na ministerstvo obrany. Ke konci března 1990 požádal o uvolnění ze služebního poměru. Dne 3. dubna 1990 byl zatčen, vzat do vazby a obviněn ze zneužívání pravomocí veřejného činitele a omezování osobní svobody. Spolu s ním byli stíháni František Kincl a Karel Vykypěl.⁷ V trestním stíhání šlo o odpovědnost za represivní zákroky proti opozici a za skartaci materiálů StB. Vyšší vojenský soud v Táboře ho na konci října 1992 uznal vinným a odsoudil na čtyři roky nepodmíněně. Trest o půl roku později potvrdilo i odvolací vojenské kolegium Vrchního soudu v Praze. Mezitím ale skončila československá federace a Lorenc jako slovenský občan trest v České republice nenastoupil. Zdálo se, že slovenská společnost nepovažovala jeho trestní stíhání za svou prioritu. Situace se změnila v polovině 90. let, kdy bylo zahájeno nové Lorencovo vyšetřování. V lednu 1998 skončilo, když Krajský úřad vyšetřování v Bratislavě věc uzavřel s tím, že v ní nelze pokračovat bez aktivní pomoci orgánů ČR. Teprve v dubnu 2002 byl Alojz Lorenc Vyšším vojenským soudem v Trenčíně odsouzen za zneužití pravomoci veřejného činitele na 15 měsíců s podmínkou na tři roky (skartace ale nebyly v tomto řízení řešeny). Lorenc tak žil nerušen v Bratislavě, pobíral generálský důchod a v letech 2003–2010 působil jako ředitel divize firemních rizik investiční skupiny Penta Investments.

5 František Kincl (nar. 1941), od června do října 1988 náměstek ministra vnitra ČSSR a od 13. října 1988 do 3. prosince 1989 ministr vnitra ČSSR. Viz KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*, s. 82–85.

6 Nejnověji viz ŽÁČEK, Pavel: *Jakešovo gestapo. Komunistické mocenské orgány a listopad 1989*. Svět křídlel, Cheb 2019.

7 Karel Vykypěl (nar. 1943), od 1. srpna 1988 do 1. února 1990 náčelník II. správy SNB (Hlavní správa kontrarozvědky). Více viz ABS, f. Personální spisy příslušníků MV, personální spis Karla Vykypěla, ev. č. 1942/43; KALOUS, Jan – ŽÁČEK, Pavel (eds.): *Biografický slovník náčelníků operativních správ Státní bezpečnosti v letech 1953–1989*. Academia – ÚSTR, Praha 2017, s. 521–525.

Zpět k recenzovanému knižnímu rozhovoru. Celá výpověď je velmi subjektivní. Alojz Lorenc sděluje jen to, co sám považuje za důležité. Nenechá se vtlačit do nepřijemné konfrontace a je nutné upozornit na skutečnost, že k ní nebyl tazatelem vůbec tlačěn. Představuje se jako tolerantní a přesvědčený demokrat, ovlivněný katolickou výchovou. Navíc evokuje představu zkušeného administrátora, odborníka na šifry (jímž nepochybně je), člověka vtaženého někdy i proti vlastní vůli do soukolí dějin. Hovoří o sympatiích k Dubčekovu socialismu s lidskou tváří. Nicméně ani to mu nebránilo v tom, aby respektoval a ve svůj prospěch využíval status quo 70. a 80. let se vším, co to tehdy znamenalo.

Pochopení měl i pro prvního, resp. generálního tajemníka ÚV KSČ v letech 1969–1987 a prezidenta ČSSR v letech 1975–1989 Gustáva Husáka, kterého si velmi vážil. I v souvislosti s jeho případem se s despektem dívá na politické procesy 50. let. Je velmi tolerantní k normalizačnímu členu předsednictva ÚV KSČ a tajemníkovi ÚV KSČ Vasilu Biřakovi i k vedení federálního ministerstva vnitra; ostatně funkce 1. náměstka ministra (fakticky statutárního zástupce ministra) mu v roce 1985 spadla i podle jeho vlastních slov do klína v podstatě náhodou. Vykonával ji ale svědomitě s respektováním všech tehdy platných zákonů. Mrzí ho například, že generální tajemník ÚV KSČ v letech 1987–1989 Miloš Jakeš hovoří o jakémisi spiknutí uvnitř stranického a bezpečnostního aparátu; takové teze považuje za nepravdivé a odmítá je.⁸ Lorenc, zdá se, dobře vnímal i realitu a intenzitu problémů, kterými komunistický režim v posledním dvacetiletí své existence procházel.

K opozičním aktivitám se údajně stavěl velmi pragmaticky. K odpovědnosti za brutální zákroky let 1988 a 1989 se ale nehlásí. Ostatně je přesvědčen (a tuto tezi několikrát opakuje), že nikomu neublížil. Některé jeho kroky byly i podřízenými nespřímně pochopeny, například skartace, jejichž dopad bagatelizuje, nebo rozkaz neprovádět zákrok proti demonstrantům v centru Prahy 17. listopadu 1989. *Měl jsem právo dát příkaz k mocenskému zásahu složek SNB, které mi podléhaly, ať už organizačně jako prvnímu náměstkovi federálního ministra vnitra, nebo jako zastupujícímu ministra v plném rozsahu, když ministr zkolaboval. Zvláště proti vznikajícímu Občanskému fóru a také Veřejnosti proti násilí. Rozumným řešením situace bylo jen politické řešení a tomu by mocenský zásah nepomohl,*⁹ uvedl mj. Lorenc.

Pozitivním argumentem pro něj je také skutečnost, že 1. náměstkem ministra vnitra ČSSR zůstal i několik týdnů po listopadu 1989. Svě zatčení v dubnu 1990 a následný pobyt ve vazbě považuje za nespravedlivý. K otázce stíhání za skartace¹⁰ na konci roku 1989 řekl: *Problém byl v tom, že onen skartační rozkaz poslán na útvary šifrou sice nesl mou podpisovou hlavičku, ale originál podepsal jiný náměstek ministra. V době podpisu a odeslání šifry jsem prokazatelně nebyl na ministerstvu. To samozřejmě nebylo z dálnopisné*

8 PILNÝ, Pavel – JAKEŠ, Miloš: *Příběh komunisty*. Česká citadela, Praha 2019, s. 170–172, 179–180.

9 LORENC, Alojz – LOVAŠ, Karol: *Generál, který byl u toho. Rozhovor s posledním šéfem komunistické Státní bezpečnosti*, s. 94.

10 Ke skartačním v listopadu 1989 viz ŽÁČEK, Pavel: *Jakešovo gestapo. Komunistické mocenské orgány a listopad 1989*.

zprávy zřejmé, a když se dohledal originál a zpracovatel dokumentu vypověděl, že on dokument zpracoval, tak bylo jasné, že toto se mi dost dobře přišit nedá.¹¹

Ke kontaktům s příslušníky KGB jak z centrální úrovně, tak z úrovně jejich zástupců na sovětském velvyslanectví v Praze se staví velmi pragmaticky. Podle něj byl od poloviny 80. let zřejmý ústup SSSR od Brežněvovy doktríny se vším, co to obnášelo. Na politice vedení KSČ se to ale neprojevovalo. Ostatně i zásahy bezpečnostních složek proti opozičním aktivitám v letech 1988–1989 nenesly znaky oslabování režimu.

Souhrnně k oběma knihám řečeno: Jde evidentně o rozhovor s dvěma přáteli. Lorenc se nemusel bát nepřijemných nebo přímo kritických otázek k vlastní minulosti. Nebyl vystaven konfrontaci s dochovanými dokumenty. Nabízí se otázka, pokud tedy Lorenc byl taková nezávislá a odborně zdatná osobnost, proč ze své úrovně strpěl ostré zákroky bezpečnostních složek proti opozici. Vypadá to, že se Lorenc také odvolává na tzv. banální zlo (pracoval v dobře promazaném soukolí stranického a bezpečnostního aparátu), tak jak ho v případě Adolfa Eichmanna zavedla do povědomí Hannah Arendtová.¹²

Na otázku, jak si ho podle něj bude historie pamatovat, Lorenc odpověděl: *Žil jsem a jednal tak, jak jsem považoval za správné. Vadí mi, když jsem účelově ve špatném úmyslu nebo i z nevědomosti spojován s událostmi naší historie, se kterými nemám nic společného. [...] Někteří nevdají, že jsem nikdy nebyl ani nemohl být obviněn ze zákroku bezpečnosti 17. listopadu 1989, ani z násilného potlačení jiných demonstrací v letech 1988–1989. Vadí mi, když si někteří myslí, že o mně vědí víc než já sám. Nezabývám se odpovědností, která mi patří, ale nepřijímám odpovědnost, která mi nepatří.*¹³

Souhlasím s Gálovým názorem na Lorence a na knižní rozhovor s ním, když v jedné z odpovědí říká: *Dejme tomu, že „pragmatik“, který s „vlky žil a s vlky vyl“ (míně A. Lorenc – pozn. autora). Říkáš (míně K. Lovaš – pozn. autora), že vedle toho i občas někomu pomohl. Slouží mu to k dobru. Že se snažil komunistickou stranu „kultivovat zevnitř“? Příliš při jeho inteligenci nevěřím, že to myslel opravdu vážně. A jeho pohrbívání starého režimu? Z mého hlediska se choval pouze jako jeho profesionální aparátčík pověřený „zhasnutím světla“. Mimochodem, Karole, Jozef Tiso¹⁴ dal během válečného Slovenského státu výjimky stovkám Židů, a zachránil jim tím životy. Že by ho to zbavovalo odpovědnosti za zločiny, kterých se ten stát a on osobně dopustil? A teď budu, Karole, k tobě krutý. Napsal jsi knihu rozhovorů s profesionálním zpravodajem. Co jsi čekal? Pokání? A jaké by mělo být? „Omlou-*

11 LORENC, Alojz – LOVAŠ, Karol: *Generál, který byl u tobo. Rozhovor s posledním šéfem komunistické Státní bezpečnosti*, s. 118. Pokyn ke skartacím byl podepsán v zastoupení náměstkem FMV Otto Sedlákem. Ten se později hájil tím, že Lorenc s rozkazem souhlasil, resp. že on sám by si bez jeho souhlasu nikdy takový rozkaz vydat nedovolil. Sedlák (nar. 1933) byl náměstkem ministra vnitra ČSSR od 15. prosince 1988 do 31. prosince 1989. Více k němu viz KALOUS, Jan a kol.: *Biografický slovník představitelů ministerstva vnitra v letech 1948–1989. Ministři a jejich náměstci*, s. 160–161.

12 Viz ARENDTOVÁ, Hannah: *Eichmann v Jeruzalémě*. Filosofický ústav AV ČR – Oikomenh, Praha 2019.

13 LORENC, Alojz – LOVAŠ, Karol: *Generál, který byl u tobo. Rozhovor s posledním šéfem komunistické Státní bezpečnosti*, s. 166.

14 Jozef Tiso (1887–1947), slovenský římskokatolický kněz a politik; v letech 1939–1945 prezident Slovenské republiky; v dubnu 1947 popraven. Více viz KAMENEC, Ivan: *Tragédia politika, keňaža a cloveka. Dr. Jozef Tiso 1887–1947*. Premedia, Bratislava 2013.

vám se všem popraveným? Všem, kterým jsem zničil život?‘‘ Měl jsem při čtení vaší knihy pocit, že jsi cosi jako agent Alojze Lorence. Mimochodem, i název vaší knihy ve slovenském vydání vnímám jako trochu morbidní vtip.¹⁵

Přiznám se, že když jsem o přečtených sděleních Karola Lovaše a Alojze Lorence přemýšlel, vnímal jsem vše ve velmi podobné reflexi, kterou nabízí Fedor Gál. Nic proti rozhodnutí vést rozhovor i s takovou osobností jako Alojz Lorenc. Jsem ale přesvědčen, že ten, kdo klade otázky, by měl být o respondentovi dobře informován a měl by k němu být kritičtější. Takto vše působí jako oslavná a místy i naivní debata dvou hluchých, kteří se právě proto dost dobře nevnímají. Škoda této nevyužité příležitosti.

◆ Jan Kalous

15 LORENC, Alojz – LOVAŠ, Karol: *Generál, který byl u toho. Rozhovor s posledním šéfem komunistické Státní bezpečnosti*, s. 192–193.